

7.9.2023

VTDno-2023-1299

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä vammaispalvelulain ja eräiden siihen liittyvien lakien voimaantulon lykkäämistä koskevasta lainsäädännöstä (HE 9/2023 vp)

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle vammaispalvelulain ja eräiden siihen liittyvien lakien voimaantulon lykkäämistä koskevaksi lainsäädännöksi (HE 9/2023 vp). Yhdenvertaisuusvaltuutettu lausuu hallituksen esityksen johdosta seuraavaa:

Valtuutetun aiemmat kannanotot koskien vammaispalvelulain soveltamisalaa

Valtuutettu on aikaisemmin lausunut uutta vammaispalvelulakia koskevasta hallituksen esityksestä (HE 191/2022) sekä ollut sosiaali- ja terveysvaliokunnassa kuultavana 28.10.2022. Valtuutettu on pitänyt uuden vammaispalvelulakia koskevan esityksen tavoitteita kannatettavana. Vammaispalvelut luovat tärkeät edellytykset vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi sekä tukevat vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä elämää.

Yhdenvertaisuuden kannalta on välttämätöntä, ettei lain soveltamisalan ulkopuolelle rajaudu sellaisia ihmisiä, jotka täyttävät YK:n vammaisyleissopimuksen sisältämän vammaisuuden määritelmän tai ettei eri diagnooseja saaneita tai eri ikäisiä vammaisia henkilöitä kohdella perusteettomasti eri tavalla. On huomioitava, että vammaispalvelulaki sisältää useita palveluita

joihin henkilöillä on subjektiivinen oikeus. Tämä tarkoittaa, ettei laissa saa olla ristiriitaa subjektiivisten oikeuksien ja taloudellisten reunaehtojen välillä. Vammaispalvelulaki ei voi subjektiivisten oikeuksien osalta olla säästölaki.

Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuudesta

Lausuttavana olevassa hallituksen esityksessä esitetään vammaispalvelulain voimaantulon siirtämistä vuoden 2025 alkuun. On sinänsä ymmärrettävää, että lain voimaantulon siirtämisellä halutaan varmistaa, että hyvinvointialueilla on riittävä valmistautumisaika lain voimaantuloon. Kuten esityksessä todetaankin, hyvinvointialueet ovat kuitenkin jo valmistautuneet uuden vammaispalvelulain voimaantuloon. Myös eri viranomaiset kuten sosiaali- ja terveysministeriö, Valvira, aluehallintovirastot sekä Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos ovat tehneet merkittävästi resursseja vaatinutta valmistelua. Lain voimaantulon siirtäminen juuri ennen sen voimaantuloa aiheuttaa merkittävää lisätyötä.

Esityksessä mainitaan, että lain voimaantulon siirtämisellä pyritään varmistamaan riittävä aika jo hyväksytyyn lakiin tehtävien muutosten valmistelulle. Tavallisesti laki tulee sen hyväksymisen jälkeen voimaan ennalta määritettynä ajankohtana ja lakiin tehdään tarvittaessa muutoksia normaalin lainsäädäntömenettelyn mukaisesti lain voimaantulon jälkeen. Nyt suunnitellulla menettelyllä keskeytetään käytännössä lain toimeenpanon valmistelu, sillä esityksessä annetaan ymmärtää, että lain sisältöä ollaan avaamassa siten, että vammaispalvelulaki säilyisi vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina.

Jo hyväksytyllä uudella vammaispalvelulailla on tarkoitus parantaa yhteiskunnallisesti erityisen haavoittuvassa olevien henkilöiden asemaa ja toteuttaa vammaispalvelulakiin jo huomattavan pitkään (yli 10 vuotta) valmistelussa olleet muutokset, jotka suurelta osin liittyvät YK:n vammaisyleissopimuksessa säädettyihin oikeuksiin. Mikäli vammaispalvelulakiin tullaan myöhemmin ehdottamaan sisältömuutoksia, jotka heikentävät vammaisten henkilöiden tai osan heistä oikeuksia palveluihin, ei lain voimaantulon siirtämistä voida pitää vammaisten henkilöiden perusoikeudet ja yhdenvertaisuus huomioiden kannatettavana eikä valtuutettu pidä asianmukaisena sitä, että lain lykkäämistä ja avaamista perustellaan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuudella.

Tiettyjä vammairyhmiä tai vamman aiheuttavia sairauksia ei yksinkertaisesti voida sulkea vammaispalveluiden ulkopuolelle ilman että rikotaan perustuslain, yhdenvertaisuuslain tai YK:n vammaisyleissopimuksen syrjintäkieltoa.

Käsitellessään vammaispalvelulakia (HE 191/2002 vp) perustuslakivaliokunta totesi lausunnossaan (PeVL 79/2022 vp) seuraavaa:

”Hallituksen esityksen perustelujen valossa vaikuttaa siltä, että iäkkäänä vammautuneet joutuisivat ikääntymisrajauksen vuoksi tosiasiasa muita — yleensä nuorempia — vammaisia henkilöitä epäedullisempaan asemaan kahdessa suhteessa: Heille tarkoitetut sosiaalipalvelut olisivat perustelujen (s. 107–112, 161) mukaan sosiaalihuoltolakiin perustuvia määrärahasidonnaisia palveluja, joista perittäisiin asiakasmaksulain mukainen maksu, kun taas vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin olisi yleensä subjektiivinen oikeus ja palvelut olisivat pääosin maksuttomia. Esityksen perustelujen (s. 107, 122, 125) mukaan muutos merkitsisi osalle iäkkäistä henkilöistä palvelujen heikentymistä ja asiakasmaksujen lisääntymistä nykyiseen tilanteeseen verrattuna. Kyse olisi ilmeisesti ennen muuta sellaisista henkilöistä, jotka ovat liikunta- tai näkövammautuneet iäkkäinä.”

Vaikutustenarvioinnista ja voimaantulon lykkäämisestä

Esityksessä viitataan lain kustannus- ym. vaikutusten arvioinnin tekemiseen lain voimaantulon lykkäämisen perusteluna. Esityksen taloudellisten vaikutusten arvioinnissa nostetaan myös esiin, että lain avaamisella haetaan mitattavia säästövaikutuksia. Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää vakavan huolensa, että nämä säästötavoitteet saattavat johtaa siihen, että pitkään valmistellun lainsäädännön tavoitteet ja tavoitellut parannukset vesittyvät, erityisesti jos subjektiivisiksi katsottavat oikeudet toteutetaan vain jonkin ennalta määritellyn menokehyksen puitteissa. Sen sijaan että arvioinnissa keskitytään jo hyväksytyn lain soveltamisalan rajoituksiin, tulisi lainsäätäjän keskittyä arvioimaan rahoituspohjaa ja sen riittävyyttä jo hyväksytyn lain soveltamisalan mukaisena.

Valtuutettu myös muistuttaa, että sote-uudistuksen valmistelun yhteydessä sovittiin vammaispalveluihin käytettävästä määrärahojen lisäyksestä, joka sidottiin invalidivähennyksen poistoon (noin 22 milj. euroa / vuosi).

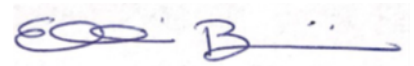
Lopuksi on syytä todeta, että vammaispalvelulain voimaantulon lykkääminen vuoden 2025 alkuun tarkoittaa myös tiettyjen vammaisten henkilöiden tilanteen myönteisten vaikutusten lykkäämistä. Esimerkiksi kehitysvammaisille henkilöille vammaispalvelulain erityinen osallisuuden tuki tarjoaisi merkittävän uuden mahdollisuuden itsenäiseen osallistumiseen harrastuksiin tai muuhun yhteiskunnalliseen toimintaan. Hyväksytty laki tuo myös välttämättömät parannukset niille neurokirjon ihmisille, jotka ovat nyt voimassa olevan lain perusteella jääneet palveluiden osalta väliinputoajiksi ja liian usein täysin ilman vammaispalveluita. Tilanne on kestävä ja Suomessa suoraan lain tasoisena sovellettavan YK:n

vammaisyleissopimuksen määräysten valossa. Siksi vaikka esityksessä puhutaan vain lain voimaantuloajankohdan lykkäämisestä, tarkoittaa tämä osalle vammaisista henkilöistä sitä, että he jäävät päätösperusteisesti edelleen vammaispalveluiden ulkopuolelle. Esityksessä ei ole arvioitu tämän päätöksen vaikutuksia vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumiseen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Kristina Stenman

Erityisasiantuntija

Elli Björkberg